Отцевська-матчина молитва зо дна моря виймае,

Од гріхів душу визволяе. На полі й на морі на поміч помагае.

Народна дума.

Мені частенько доводілось, клопотавшися ремонтом, кидатись туди-сюди по Вкраіні до кінських табунів.

По дорозі із Ромна до Прилуки, все було становлюся на ніч у селі К** на в'їзднім дворі знакомого мені козака, Тараса Самсоновича Коротая, діда розумного, письменного і добре собі заможного. Повиводивши дітей у люде, він поділив худобу свою, достаток добрий, зо-ставив собі тільки самий двір уйіздний і тихо доживав віку з своею дружиною, доброю та клопітною бабусею.

Тарас Самсонович доживав сьомого десятку літ, а ще бравий був, кремезний дідок, з поглядом бистрим, а волосся йому, біле як цвіт по садах, трохи до плечей не спадало. На виду здавався через те ще свіжийший. Мар'яна Онупріевна, дружина його, весела, привітна, грубенька з стану бабуся, ходила по-міськи,—так, у каптанку, і зав'язувалась чорною габовою хусткою низько на лобі. Старі жили собі в любій згоді по старосвітському звичаю; у розмовах з собою бували одно одного по іменію і батькові, та усе на "ви", а не інако.

Старшій син вислужився на губерського секретаря, молодший в Ровенські купці записався, а дочка—то на панстві вже жила, за дворянином* Тарас Самсонович, чи то з похвалки він, чи так якось на жарт, а все було старшого дражнить Его Благородье, меньшого—Господа Купець, а дочку прозвав Німкенею.

—через те, мабуть, що вона у сукнях ходила, в модних уборах.

Старий був дуже гострий на язик,—важний з нього був гадула, охоту мав пореготать, а інколи й підсміяти кого, та все примовками смішними, і що бовкне на глум, ти бери собі на ум, а скажешь слово—на все в його найдеться приказка. Був у всіх на повазі і на ймовірности. Селяне в с варках і росправах не йшли до суддів і до зекського начальства, а все до його удавалися, і його вирік приймався без бэву і апеляції. На що вже паничі судові, і ті його опасувались: не одного опентав він перед громадою і на чисту воду вивів. Більш двадцятка год служів за голову: гаразд

умів законів і доброго ладу доводив справам.

Господа Тараса Самсоновича ділилася скрізними сінцями на дві половини—одна оддавалася для пройізжачих під номері; у другій жив сам.

У мене душа раділа на порозі сього не бучного, але довелика чепурного, захистного житла. Гарно побілені стіни викрашалися обргэками загряничної літографії. Вишарований, вигебльований поміст лощив, як новий; замість лавок, розставлено стільці і канап під баевими клігчастими чохлами. В кутку, підь божничкою, на столі, окрім книжок церковних, лежали ще "Пісьмовнік" Курганова, "Проповді" Леванди, "Лєстніца на небо" і другі того ж розбору книжки, а з-під щотів дивилась здорова купа губернських відомостей; а божничка ж тоуквітчана васильками, канупером, аглицькою м'ятою,— так і розливалися з іх пахощі по покоях.

Од уйіздного двору одлягала широка левада з ставком, садком, городом, баштаном, а вкінець левади стояв фільварок

з хазяйством Мар'яни Онупріевни: пасека, сбора і птишня для дробини, з кучками, чи то койцями,

Раз на сході серпня, з-ранку, коло одинадцятої години, бричка моя стала під сим же в'їздним дворцем, Тарас Самсонович сидів на лавочці біля дверей і дуже зрадів, мене побачивши,

— Занято, не приймаю!—гукнув. — Шукайте нншого під'їзду! На що се похоже—прийіхали не ночувать, а тільки попасувать?

— Пильне діло, Тарас Самсонович,—казав я, вилізаючи з брички. — Нужда закон переміняе.

— Ну, Бог з вами! на сей раз вибачаю; а в-друге, далебі, не пущу!

Я обняв старого і по-друзки з ним чмокнулись.

— Як же тебе Бог милуе?—питаю.

— Дякувать Богу—добре!... Навідали нас недавнечко наші. Господа Купець привозив жінку молоду показувати; а під той час і Його Благородіе з сімьею, і Німкеня з чоловіком нагодилась; спасибі ім, з тижден прогостювали, От було весело! За те ж, віри не даете, яка тепер нуда! Після ярмарку і торгу нема! Сам собі сижу, як бачите.

— А Мар'яна Онупріевна?

— Зовсім здуріла. Узяла до себе на розвагу онука. Бачте, не мала баба клопоту, та купила порося,—і возиться з ним, як кіт з оселедцем. Бавиться, граеться в коні. Сказано— старе, як

мале. А він, собачий син, пудить стару без милости, що ій вже й так запал і шпат вкинулись! Он-он — подивіться: ну, не здуріла ж на старість?

Тарас Самсонович показав на Мар'яну Онупріевну, що саме вискочила з-за причілку. Хоч яка була вморена, хоч як задихалась, а голова набік, та звиваеться, як тая орчикова, стрибае та брикае; а жвавий хпопчик при здоровью, шостачок на года, тягнув й за пояски, пришпилені до капота.

— Боже милостивий!—казав далі Тарас Самсонович, хитаючи головою,—яке навісне серце у тих бабок! Та годі мордуваться!—грімнув дід,—подивіться лишень, якого гостя Бог нам послав!

Стара припинилась. Насипу дух зводила, так збігалась. Угледівши мене, затулила вид руками і миттю кинулась у двері. На порозі посіяла черевика,—аж плюхнувся на рундуці.

— Діду!—сказало хлоп'я, показуючи черевика:—кобила роскувалась!

Зареготались ми.

— От до чого дойіздивсь, собачий сину!—говорив старий, жалуючи онука, славненького хлопчину,—Озьми ж підкову, да бабу підкуй.

— Німкенін?—спитав я, гладючи хлопчика.

— Ні, се Його Благородія; таж і воно, як бачите, благородіе, собі, хоч таке, як за денежку пістолет; та все не наш брат мужик. Просимо милости до хати!

Переходивши сіни, ми чули дзвінкий голос Мар'яни Онупріевни, як вона опоряджала в пекарні, загадуючи наймичкам:—Ріж каплуна, запарюй тісто, біжи по раки, унеси масла з знімок!...

Тарас Самсонович приймав мене за гостя і ніколи не хотів плати за обід та попаси коней, а щоб не бути винним йому, я щоразу привозив гостинчика: книжечку, образочок, або цигарки:—на се він був здорово ласий і звав їх головешками. Той раз я привіз розмальовану літографовану картинку—штурму Варшави, та скринечку лихеньких цигарок. Старий любував картинку, та чогось усе стогнав і кулився, згадуючи, що я не зостануся в його ночувати.

— Не любі мені ваші подарунки й трохи,—говс-рив мені з жальом,—год не бачились, а зайіхали на часок; а мені б треба багацько з вами побалакать, та де що і росказати,—тепер нічого не почуете!

Поки ж що, старий не вгавав, і час нечутно близився до обіду. Хазяйка увійшла до нас з розжеврілим від огню обличчям і завітала нас до садку, де вони літнього заспіль часу обідали.

Обід був споряжений під гіллястим дубом, таким, що може його трьом не обнять. Навкруги дуба грядочка квасолі та бобу, котрих паростя, поспліталися на тичках, роскішно повились буйно-ярою зеленню мало-що не до верховини, і тим ще більший робило холодок коло дуба. День був душний, соняшне проміння наче спікало усю землю, а під дубом було свіжо, просторо й відрадісно. Межи двома дерновими лавами стояв накритий стіл, заставлений мисками, горшками, макітрами.

— Отсе наше гульбище!—промовив старий.

— Тут літом сидимо увесь день, а в хату тільки спать ідем о.

Старий прочитав голосно "Отче наш,та й узялись ми до смачного обіду.

На закуску натрусили глив, дуль, грушок-бергамот, сливок з дерев'я, яке було поблизу, наносили з баштану динь та кавунів.

— А вам, бачу,—сказав сміючись хазяін,—наш дуб сподобавсь… по всій околиці такого не знайти.

— Чудовий! Що ви йому лічите років?

— Двісті год класти; ми його звем Матусине Благословення та падькаемось коло його, коли б ви знали, мов коло малой дитини.

— Через що ви його звете — Матусине Благословенія?

— Зістаньтесь ночувать, то роскажу; а по вашому сказавші, історія його дуже гарна, і не казка або вигадка, а щира правда,

— Другим разом почую.

— Коли не забуду. Я збірався росказати про його Гоголишиному паничеві Миколайкові, та отсе й досі росказую.

— А ви і того знали?

— А тож! з самого малку, як ще його возили до ніженських шкіл. Все бувало в мене становляться. Розумний був хлопець. Він тепер про нас пише щось, та й дуже, кажуть, добре пише.

Мені пробі закортіло почути про того дуба; хоч і пильна нужда була йіхати, та думаю собі—звернути на нужду.

— Що ж, —кажу,—Тарасе Самсоновичу! Нужда і закон зміняе. Зостанусь—росказуйте.

Мар'яна Онупріевна пішла по господарству, а наймичка догадлива унесла нам подушки; ми простяглися на дернові лаві. Тихесенький вітрець, пролітаючи крізь листя, повшнув на нас пахощами резиди, гвоздиків, то й ми, по добрім обіді, не счулися, як поснули, і про дуба байдуже, А прокинувшись, зараз не про шо, як про Матусине Благословенія завели річ. Старому, бачу, теж кортіло. Старовина—довге життя —ті споминки. Кому не любо довго на світі жити?

— Я буду вам так росказувати, як чув од свого діда,— почав старий, закуривши "головешечку,"—а дід чув од прадіда, а мого пращура. Діялося сее тоді, як Богдан Хмельницький рятував батьківщину. Піднялась разом уся Вкраіна,—хто здужав ляха з лука, з оружини підцюкнути, обо кием оперезати.

Не диво, що в такі гурті люду та в такій справі святій проявилося стільки полковників, старшини, лицарства і такі діялися діла, що не чувано перш ніколи, та вже ніколи, мабуть, і не почуем. На Корсунській потребі, як збурені ля-хи розбіглися по своіх замочках, гетьман, щоб не дати ім схаменуться, послав на іх несчисленну лічбу охочого козацтва, що било і грабувало наумір шляхту. Під той час між козаками і між самим простим народом, обралися такі ватажки, що, постягавши охочого товариша, аж на Волинь н на Подоль ходили господарити. Тоді то виявивсь коло Лубень славний по всій Украіні льщарь, котрого за лютість та силу прозвали Вовгурем—тобто—вовк. Такий був дуженний, що коли росказувать теперечки, як вже вовки... звелись на ягнять, то повернуть, гляди, те в казку; а тим чім, як віри не поняти? Той Вовгур здержував у млині

шістерню, перекидав через Сулу двохпудову гирю і десять раз обносив коло своей хати два каміні млинових, у десять пуд камінь.

Охотника прьймав до гурту не інако, як з проби. Хто навкруг хати тричі обнесе каміня, той йому товариш, а хто шість, той брат. У тому то товаристві, в тих Вовгурівцях був і мій пращур, Самсон Коротай,—правий Самсон. Ве-ликий, широкоплечий і страшенно дужий,—дарма, що молодим козак ще тоді був. Він обніс круг хати каміня шість раз, зарвався був і сьомий раз нести, та Вовгур в же не дав з опасни, щоб хлопець не ввередився.

Набравши таких собі сотнягу лицарів, Вовгур погнався з своім загоном на Волинь. Йому страх, як манулось захопить у свої руки князька Ярему, що здорово держався проти козацтва, да з тим не так то було швидко справитись. Ярема був сам лицарь, і військо мав добірне. Скрізь, де він перейшов з жовнірами своіми, усе огнем та мечем поплюндрував, не жалувавши ні старой голови, ні малятка.

Раз, після січі з князем, загон Вовгуревий становивсь на ночліги під пущею, а мого пращура послано на чати доглядати, чи не було де ляхів у захисті. Вже над вечір, з'йіэджае він до криниці, і бачить—набіра воду висока, став-на дівчина, і така вже гарна-прегарна,—хоч воду з лиця пий; тільки чогось бліда, як той мрець, і очі заплакані.

— Що ти тут робиш, небого?— спитав мій пращур.

— Воду,—каже,—беру для матусі.

— Де ж твоя матуся?

— Тутечки у лісі; слабуе, помірае. Жовніри спалили наше село, убили мого пан-отця і брата, матусі ратищем бік прокололи і нам би була смерть неминуча, та ми поховалися в пущі і ось четвертий день ріски у роті не було.

Пращур мій, хоч і Вовгурянеіь, а був чоловік чулий і богобоящий: достав із торби шматок хліба, подав дівчині і каже: —Веди мене до своей матусі: може я чим-небудь ій у пригоді стану,

Так, з пів-верстви перейшовши, зостановилися біля дуба. Під тим дубом лежала-доходила бабуся—Боже мій!— покрівавлена, з попеченими ногами... лихо таке, Боженьку! Вгледівши пращура, неначе одживіла, очі ій засяли радісно.

— Козаче!— мовить глухим голосом, а ще виразно,—не по своій волі ти сюди нагодився: семь Бог тебе заніс до нас порятувати сіротину отсю безпорадну (скинула оком на дочку). Ми, козаче, не простого роду, і були здавна багаті, да ті ксьондзи видерли в нас добро наше все; одного найдорожчого скарбу не забралі—віри нашоі святой благочестивоі. Гіркоі випила я за свій вік: ще тижня не вийшло, як усю до дна спила. Перед моіми вічми вбито мого чоловіка, замучено сина мого... (Страдальна душа до землі припала, на землі заридала). Дожидала я смерти, і за одно Бога прохала,—він, Милосердний, почув мою молитов: ти не покинеш сиротини; міцна правиця Божа підсилить тебе, оддякуе.

— Пані-матко!—сказав мій пращур,—я буду твоій дочіі за рідного брата.

— Будь ій дружиною—тоді будеш за батька, матір і за брата.

— Нехай же воля Божа буде над нами!—сказав пращур, і вклонились з Марусею [так звалась дівчина] до ніг матусі.

Лапала наперсного хреста на грудях, щоб ним благословити, а його вже нема: десь на втіках згубила.

— Чим же,—стала тужити,—благословлю я вас, дітки? Що на не-забудь зоставлю!—А далі схопипа жолудька, та й прорекла:—Нехай же над вами, діточки моі, благословенія Боже спочивае... Візьміть отсього жолудька, посадіть у землю, виросте з його дуб високий, і дoти, докиль він стоятиме на землі, доки коріння його не струхне під землею—і ви, і рід ваш увесь будете щасливі, чесні, довговічні.,.

Стара зговорила се слово таким твердим духом, наче сам Бог промовляв іі устами. І схилившись на руки до Марусі, відала Богу дух. Маруся злила своіми сліэьми тіло матусине, а пращур викопав яму ій шаблею. Помолилися над замученою, поховали, посіяли на могилці жолудків. А в тій пущі крився невеликий хуторець, моему пращурові свідомий. Він завів туди Марусю, приручив іі якійсь бабі, і пойіхав.

Щось днів після того не в-скількох, пращур мій по-вертався з попом уже—справит над матір'ю похорон християнський. Маруся кинулась назустріч до його з щирою та великою радістю. Як поглянула на його своіми ясними очима та простягнула білі рученята, то в кого пращура наче душа загорілась і в-перше тоді застукало його серце вірним коханням.

Пішли на матусину могилу, запечатали небіжчицю, Маруся зняла з себе дукачик з Божою Матір'ю і почепила на мого прашура.—Се, каже, тобі заступниця: не хай Пречиста оборонить тебе від у сякой напасти!

Попрошавшись з Марусею на довгі часи, предке ммй подарував ж тугий черес з червініями, надратими од ляхів. Війна ще точилася з чотирі роки і на всей той час Господь видимо боронив мого прашура. Одного разу Вовгур послав на розвід чоловіка десять із свого загону; мій пращур був в тих десятьох. Одлузавши верстов з двадцяток і не наскочивши нігде ляшків, вони ні гадки—становилися на ночлігах в лісі, та ще, знаете, по добрій чарці проти сну викотили, та й поснули бецьком. Опівночі як наче хто збудив потихеньку мого пращура. Він зирк!—бачить, що перед ним висока жінка, уся в білому, як мара стояла. З остраху він наміривсь кричати, так вона поманула йому рукою, щоб за нею йшов; мусів послухатісь, пішов. Завела його з пів-верстви, а позаду іх стугом застугоніла кінська тупа, вдарила пальба, галас піднявся. Тут жінка зникла, не скажи—у землю ввійшла. Сторопілий, здерев'янів предко мій і не знав, що йому й починать. Аж чуе, щось у кущах затупало, затріщало й перед ним став, як укопаний, Гнідий, його кінь і вірний товариш. Тоді вже предко догадавсь, хто се його порятував. Не довго думавші, скочив на Гнідка да гукнувши на різні голоси, ніби б то він не сам, порвався виручати своіх. Жовннри подумали, що то підмога козакам, та й кинулись уростіч. Таким побитом пращур мій вирвав од неминучої погибелі п'ятьох товаришів своіх, а четвірко наложили таки головами.

Чотирохлітня розлука не прохолодила в моему пращурові кохання, і як все утихомирилось, він, часу не гаявши, пойіхав до своей Марусі, Дойіздить до того хуторця, де він іі покинув, аж і сліду його не бачить: все вигоріло до пня і рос питаться ні в кого. Зажурився мій пращур і пойіхав на могилу до матусі. Тільки вона йому й зосталася. На могилі стояв високий хрест і жолудьки ряснимь кущем розрослися, а навкруг знати слід засохлих грядок, де-не-де на іх ще квіточки поростали. Видно було, що те місце зоставлено і вже з дві літа стоіть без догляду. Помолившися, ударивсь питати Марусі. Куди прийіде, скрізь

погориджа: не було села, хоч хутора, цілого від огню. Попойіздивши кілька днів, надибав він якогось сотника і од того назнав, що всі жительці того бочні виселились за Дніпро. Там було тоді просторо і безпечніше. Мій пращур цілий рік вийіздив по новосілках, уступав до кожнісінькоі хати, скрізь розпитувавсь.

Одного разу зайіэдить він до хутора новосілянців; бачить—на одшибі стоіть така славна хэтка, а круг ней од'оране під леваду просторе місце. Ввійшовь у сіни—нікого нема; він через другі двері вийшов на город,—там дівчина якась поле грядки.

— А чия се хата?—спитавсь він.

— Хазяйчина,—одмовила дівчина,

— Де ж твоя хазяйка?

— Пішла до Киіва на прощу.

От він уже йти дума, аж угледів на стороні молоденький дубок, загорожений лозою; а навкруги того росплоджений городчик. Мого пращура наче що торкнуло.

— А чого се,—каже він,—дубок сей в такій у вас шанобі?

— Не скажу,—вона йому,—що-бо хазяйка його зве Матусине Благословенія.

Тоді він догадавсь і почав роспитувать, яка з лиця хазяйка,—дівчина чи молодиця?

— Дівчина,—роснаэуе наймичка,—і гарна така, що на всю околію другой нема такой; багацько, славлють, до ней людей слалося, і не прості, а осаули да сотники, та вона і дивитись на іх не хотіла: все когось чекае.

Почув се пращур мій, та й зомлів од радости.

— Ну,—промовив,—приймай же мене за хазяіна: я той самий, що вона жде.

Вступив до хати: чистенько, біленко, аж дух радіе. Дивиться,—в кімнатці помощена постіль на двох, на жердці висить козацька одежа, сорочки тонкого полотна з вишиваними комірами; на припічку чоботи червоні, на кілку шапка, а на вікні люлька,—не сказав би, тут жив козак, а не дівчина. Предко мій понурив голову: для кого ж се во на зладнала одіж? се, певно, суджений у ней!.. Так то ти вволила останню волю матусину! Так отсе пам'ятуеш обітню клятьбу на непростиглому ще тілі матерньому! Дак не бувати ж сьому! не моя, так і нічия? Вирву з корнем Матусине Благословенія, що його ти не варта; роскидаю хату і задавлю тебе під нею, як люту гадину!...

Зірвався з серцем до того дубка і руку вже простяг, шоб його викорчит, та миттю зупинився. Пять років, погадав, ми були в розлуці, може вона лічила мене за погибшого, а як побачить, що живий, то жениха свого одцураеться. А проте, коли вона його лучче любить, то Бог з нею; я стану ій за брата. —Потім того встромив свое ратище біля дуба, да й каже на наймичку:

— Як твоя господиня вернеться та побачить се ратище, то сама пізнае, хто його поставив. Скажі тільки ей: колі вона мене

ще не забула і любить, то нехай прив'яже до ратища червону короговку; коли ж ні, то нехай чепля білу.

Сам пойіхав на пущу і звідти визирав на леваду. Сидить день, сидить другий день, не йість, ні пье, ні спить; на третій знемігся—заснув. І приснилася йому матуся, буцім попровадила його з-під високого дуба по зеленій оболоні до церкви. Ледві ступив на поріг церковний, назустріч йому Маруся, убрана, як до вінця; обняла його, поцілувала. Прокинувсь він, дивиться—червона короговка грае з вітром; серце в його заколотилось, трохи не вискочить; сів на коня, та й дмухнув до Марусі. Стріла його на порозі з хлібом, з сіллю, склонилася до землі, заговорила: —Орле мій, з-під темной хмари від Бога мені насланий, матусею призначений, серцем моім нарекований! за що се ти поневіряеш наші любощі? Все, що бачив у світлиці, все те для тебе, мого голуба сизого, наготовано; про тебе тільки я й думала, і Бога благала, щоб повернув тебе до мене. Уступи ж до своей хати, господарю мій любий! стань мені, сиротині, татом, мамою і братіком ріднесеньким.

Тут мій пращур ще не мав і часу гаразд огледіться з тих радощів великих, а тут Бог несе старенького діда, преситься обночувати, Роздивились—той самий пан-отець, шо ховав матусю.

На завтра ж іх перевінчав і вже не пішов далі.

Поблагословив іх Господь сином-одиначком, щасливим та довгим віком. Пращур мій вмер на сто і першім році, а пращуриха на дев'ятдесят третім. Обидва преставились на одному тижневі, як за руки побрались.

Після того всі моі предков'я переживали за дев'ятдесят год, тільки батько мій вісімдесят п'ять жив, і то того, що молодого віку багацько приняв горя.

Через стільки годів, молитвами нашоі матусі, Бог нас не зоставляе; ми щасливі, довговічні і не було в нашім роді ні одного нещасливого чоловнка. Що вже в ту халеру—як вона скрізь по світу душила без милости людей, до нас і не доторкнулась.

Шануемо велико нашего дуба і кожне з нашоі сімьі, виряжаючись в далеку дорогу, Богу помолившися, приходить поклониться Матусиному Благословенію і для одводу від себе напасти, бере з собою жолудька...

Дякував я старому за його оповідання, а тут і сонечко, як то кажуть, примерхло—лучченько стало йіхати холодком. Попрошались ми. Пойіхав я і все думав, яка то наша гарна старовина була, що то за люде, що то за душі були в нас під ту велику руіну! Та де ж воно ділося, на що попереводилось, що тепер мало таких людей задержалось на світі, простих і щирих і богобоязливих, як отсей Тарас Самсонович? Тільки і жити нам споминками. Ну, та дарма! Хоч один дуб зоставсь, та багато на йому жолудів... Матуся наша, Вкраіна, не покинула нас без свого благословенія...

Пройіхав я скільки верстов; думки влежались; сонце сіло, і в голові в мене тихий пбмрок заліг—тільки щось несказанне на душі любо мені сияло. Не хотячи, оглянувся назад: село ховалось за могилами, окриваючись пилом вечірнім, а ще зорів велично край неба дуб той старенний— "Матусине Благословенія".